

Вотінова Д. О.,

аспірант кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФАНТАСТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У КАРТИНІ СВІТУ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ «ПРЕКРАСНИЙ НОВИЙ СВІТ» ОЛДОСА ГАКСЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню засобів формування антиутопічної картини світу за допомогою елементів жанру фантастики на матеріалі роману-антиутопії "Brave New World" («Прекрасний новий світ», 1932 рік) відомого британського письменника XX століття Олдоса Гакслі та особливостей їх відтворення українською мовою у перекладі Сергія Маренка (1994 рік).

Ключові слова: художній переклад, роман-антиутопія, картина світу, наукова фантастика, Олдос Гакслі.

Постановка проблеми. Художній переклад посідає важливе місце в історії розвитку людства ще з часів появи писемності й зародження перекладознавства як самостійної науки. Під художнім перекладом розуміють переклад творів художньої літератури, які протиставляються усім іншим мовленнєвим творам завдяки тому, що для них домінантною є художньо-естетична функція. Через те, що форма і зміст художнього твору перебувають у нерозривній діалектичній єдності, головними завданнями перекладача є збереження цієї єдності і, більше того, адекватна її передача засобами мови перекладу. Таким чином, увага перекладача зосереджується передусім на жанрово-стилістичних особливостях художнього твору.

Із приходом ери постмодернізму художній переклад зазнає численних трансформацій і відмовляється від перекладацьких принципів модерну, що були панівними досі, а саме «тотально-го об'єктивізму, детермінізму, догматизму мислення на користь релятивізму, інтелектуалізму, суб'єктивізму, бачення тексту відкритою лінгвосистемою, доступною для перекладацьких інтерпретацій, для відображення особливостей однієї мовної культури засобами іншої» [1, с. 298]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нашу думку, найцікавішим жанром постмодерністської художньої літератури, який становить значний інтерес для перекладознавчих досліджень, є роман-антиутопія, генеза якого сягає першої половини XX століття, коли Є. Замятін написанням роману «Ми» заклав підвалини згодом популярної художньої формації. Дослідженню антиутопії присвячено численні розвідки вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких слід назвати таких, як С. Безчотнікова, О. Дашко, Ю. Жаданов, О. Копач, Г. Сабат, Б. Ланін, Л. Сарджент, Л. Юр'єва. Проте, попри численні літературознавчі розвідки, антиутопія є майже недослідженою у ракурсі перекладу. Картини світу антиутопічних романів XX – XXI століть насичені значною кількістю авторських оказіоналізмів, термінів та квазітермінів, реалій та квазіреалій, оказіональних фразеологізмів тощо, дослідження яких з точки зору перекладу становить неабияку практичну цінність та актуальність.

Метою статті є аналіз застосованих С. Маренко перекладацьких рішень під час відтворення фантастичних об'єктів антиутопічного світу. Така мета поставлена з огляду на те, що

дослідження антиутопії поширюється на суміжні із нею жанри, серед яких особливої уваги заслуговує фантастика. Матеріалом розвідки слугував роман-антиутопія "Brave New World" («Прекрасний новий світ», 1932 рік) Олдоса Гакслі, який разом із романом «1984» Джорджа Орвелла є основоположником жанру і одним із найяскравіших його представників.

Виклад основного матеріалу. Антиутопія є критичним зображенням державної системи і з'являється тоді, коли держава та суспільство виявляють свої негативні риси і стають згубними для людини. Антиутопія має на меті розгорнути панораму суспільного майбутнього, розкрити жакливе «завтра», зобразити ідеал таким, яким він є втіленим у дійсності. Значний вплив на формування антиутопії здійснили науково-технічна революція і бурхливий розвиток технологій, причому в центрі уваги опиняються досягнення не стільки математики, фізики, астрономії тощо, скільки тих наук, які мають безпосереднє відношення до людської діяльності, – генетики, психології, філології. Про це свідчать створення гасел парадоксального характеру, контроль над особистістю, впровадження штучних мов, використовуваних авторами антиутопій концепції штучного запліднення, навіювання уві сні тощо. Реалізація цих характеристик в картині світу антиутопії постає як прояв змішування жанру антиутопії із науковою фантастикою, а репрезентація їх на мовностилістичному та семантичному рівнях становлять перспективу перекладознавчого дослідження обох жанрів.

Фантастика найчастіше розглядається як художній метод, літературний жанр, особливий вид світосприйняття. Вона дає змогу осмислити зміну соціальної і морально-світоглядної парадигми, що відбулася в результаті численних революцій і воєн; вона порушує низку актуальних проблем: значення науково-технічного прогресу в історії людства, відповідальність ученого за результати наукових винаходів, можливість побудови ідеального суспільства тощо [2, с. 280].

За допомогою фантастичного в антиутопії здійснюється художнє прогнозування: воно допомагає розкрити недосконалість наявного порядку й негативні наслідки суспільних процесів. Крім того, роль фантастики полягає у намаганні передбачити протікання певних суспільних процесів у майбутньому та запобігти їх негативним наслідкам. Тобто фантастика виконує в антиутопії викривальну і прогностичну функції, стаючи дедалі більше соціально й історично вмотивованою [3, с. 146].

Як вважає К. Долгіна, міксування цих жанрів є особливо поширеним у західній художній традиції [4, с. 32], проте вітчизняна література вже давно намагається наслідувати цей канон. На відміну від фантастики, яка орієнтується на пошук нових світів і моделювання нової реальності, антиутопія розповідає про набагато реальніші та більш впізнавані речі. Однак це не означає, що антиутопія і фантастика різняться між собою;

навіпаки, антиутопія активно використовує фантастику як прийом [5], а жанр фантастики другої половини XX століття тяжіє до соціальної сатири та антиутопій-попереджень. На думку С. Шишкіної, антиутопічні мотиви, несміливо використовувані авторами-фантастами у першій половині XX століття, стають все більш домінуючими у другій його половині [6]. Ці явища підтверджують зв'язок антиутопії й фантастики і яскраво демонструють взаємопроникнення жанрів. Активне використання елементів фантастики ми простежуємо у романі «*Прекрасний новий світ*», мовне втілення якого представлене у нашому дослідженні як важливий об'єкт перекладознавчого аналізу.

Світова Держава О. Гакслі на 632 році ери стабільності Форда – її божественного творця – є світом майбутнього, у якому все піддано абсурду відносно звичайного бачення світу сьогодення. Людські ембріони дозрівають у пробірках, проходять через численну кількість відділів, відповідальних за їх дозрівання, їх генетично запрограмовують на певні відчуття та емоції. Вирощування людей відбувається у будівлі, існування якої вже є власне фантастичним:

A squat grey building of only thirty-four stories. Over the main entrance the words, Central London Hatchery and Conditioning Centre, and, in a shield, the World State's motto, Community, Identity, Stability [7].

Присадкуватий сірий будинок всього тільки на тридцять чотири поверхи. Над головним входом напис: «Головний Лондонський Інкубаторій і Кондиціювальний Центр», а на геральдичному щиті – девіз Світової Держави: «СПІЛЬНОСТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, СТАБІЛЬНІСТЬ» [8].

Лексична одиниця “hatchery” («інкубаторій») в картині світу носіїв обох мов позначає місце, у якому штучно вирощують сільськогосподарських птахів або рибу, проте в антиутопічному світі лексема позначає вирощування людських індивідів, що, безумовно, є неймовірним навіть за умови високого рівня досягнень генної інженерії. Незрозумілим для українського читача може видатися перекладацький відповідник до топоніму “Conditioning Centre” – «Кондиціювальний Центр», – застосований С. Маренко, оскільки може викликати хибні асоціації та спотворити інтенцію автора. На нашу думку, з огляду на те, що одне із значень лексеми *conditioning* є *адаптування, вироблення умовного рефлексу*, більш вдалим рішенням було б відтворити лексему відповідником на кшталт «Центр Адаптування», який влучніше пасував би заданому контексту.

Тим паче, ми спостерігаємо прийом перекладної дисперсії (створення перекладачем «пучків» відповідників) стосовно лексеми *conditioning*, оскільки в іншому контексті цю ж саму лексичну одиницю С. Маренко відтворює вже по-іншому:

Infant Nurseries. Neo-Pavlovian Conditioning Rooms, announced the notice board [7].

«Ясла для немовлят. Неопавловські кімнати виховання», повідомляв напис при вході [8].

Звичайно, рішення стосовно того, чи варто мінімізувати або максимізувати кількість перекладацьких відповідників, залежить від перекладача, проте їх свідоме застосування більшою мірою залежить від специфіки тексту оригіналу і здатності читача зрозуміти той чи інший елемент іншомовної культури [9, с. 127]. У цьому прикладі перекладачу влучніше вдається підібрати відповідник, тим більше, що О. Гакслі називає кімнати виховання *Neo-pavlovian* – із референцією на І.П. Павлова, усесвітньо відомого російського фізіолога, який займався вивченням умовних рефлексів. Існування *Неопавловських кім-*

нат виховання є проявом жорстокості світу роману-антиутопії, оскільки процес виховання дітей проходить шляхом навіювання уві сні гіпнопедичних сугестій, навчання еротичним забавам, биття струмом задля засвоєння певних емоцій тощо.

Дисперсію також спостерігаємо у перекладі назви дитячої гри:

Still, she led the too inquisitive twins away and made them join in the game of hunt-the-zipper, which had been organized by one of her colleagues at the other end of the room [7].

Але все-таки вона відвела надто допитливих близнюків у другийкінець палати, де інша медсестра організувала сидячу гру «лови блискавку».[8]

Очевидно, що у відтворенні квазіреалії С. Маренко відштовхувався від лексичного відповідника *zipper* – *блискавка*. Проте в іншій ситуації перекладач трансформує назву гри *hunt-the-zipper* в забаву «лови черевика». На нашу думку, жоден із варіантів належним чином не передає суть цієї гри. З огляду на те, що гра має еротичний характер, можна припустити, що вона полягає у тому, щоб розстігнути якийсь елемент одягу.

Ще одним фантастичним елементом роману є наркотик сома, який створює певне відчуття нірвани і дає людині змогу зануритися у підсвідомість, «піти у сомовідпустку» або притупити базові відчуття. Сому приймають у чистому вигляді або додають у їжу та напої:

He remained obstinately gloomy the whole afternoon; wouldn't talk to Lenina's friends (of whom they met dozens in the ice-cream soma bar between the wrestling bouts); and in spite of his misery absolutely refused to take the half-gramme raspberry sundae which she pressed upon him [7].

І до самого вечора Бернард був уперто нахнюплений, не хотів розмовляти з друзями Леніни, яких вони зустріли в барі сомного морозива в інтервалах між змаганнями борців, і навідріз відмовився прогнати нудьгу сомовою водичкою з полуничним морозивом, як вона пропонувала [8].

С. Маренко відтворює квазіреалію *the half-gramme raspberry sundae* як сомова водичка з полуничним морозивом, хоча лексема *sundae* тлумачиться як морозиво (з фруктами *та* / або *горіхами*). У такому випадку незрозуміло, звідки з'являється іменник з демінутивним суфіксом *водичка*, а також чому *raspberry* (малина) трансформується у перекладі на *полуницю*. Кращим перекладацьким рішенням, на наш погляд, було б передати квазіреалію як *малинове морозиво із сомою (сомове малинове морозиво)*, що сприяло би адекватному сприйняттю квазіреалії реципієнтом.

Значний інтерес викликає така фантастична деталь роману, як *стереоконтактний фільм*:

The house lights went down; fiery letters stood out solid and as though self-supported in the darkness. THREE WEEKS IN A HELICOPTER . AN ALL-SUPER-SINGING, SYNTHETIC-TALKING, COLOURED, STEREOSCOPIC FEELY WITH SYNCHRONIZED SCENT-ORGAN ACCOMPANIMENT [7].

В залі позасло світло, масивні вогняні літери виступали з темряви. ТРИ ТИЖНІ В ГЕЛІКОПТЕРІ. СУЦІЛЬНИЙ СУПЕР-СПІВ, СИНТЕТИЧНА МОВА. КОЛЬОРОВИЙ СТЕРЕОКОНТАКТНИЙ ФІЛЬМ ІЗ СИНХРОНІЗОВАНИМ АРОМАТО-ОРГАННИМ СУПРОВОДОМ [8].

С. Маренко знаходить досить вдалий перекладацький відповідник до лексеми *feely*, відтворюючи характеристики цієї квазіреалії. Принцип *стереоконтактного фільму* полягає у тому, що він активує усі чуття глядача, якщо він розміститься у

спеціальному пневматичному кріслі із поручнями. Під час перегляду такого фільму людина може відчувати запахи, температуру, смак тощо.

Висновки. У результаті дослідження, проведеного на матеріалі роману-антиутопії *“Brave New World”* Олдоса Гакслі, маємо усі підстави стверджувати, що фантастичні елементи не лише насичують картину світу антиутопії, але й досить часто виступають домінуючою рисою формування світу майбутнього з негативною оцінкою. Проаналізований переклад С. Маренка підтверджує, що відтворення лексичних одиниць фантастичного характеру становить значні перекладацькі труднощі і вимагає від перекладача високого рівня майстерності й креативності задля того, щоб продукт перекладу був доступним і зрозумілим цільовій аудиторії.

Література:

1. Стежко Ю. Художній переклад як форма творчості / Ю. Стежко // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць / за заг. ред. А. Гудманяна, С. Сидоренка. – К. : АграрМедіаГруп, 2015. – 376 с.
2. Ленська С. Формування жанру фантастичного оповідання в українській новелістиці 1920-х років / С. Ленська // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки. – 2015. – Вип. 5. – С. 280–287. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_5_38.
3. Роман-антиутопія в контексті світової літератури / [Г. Давиденко, О. Чайка, Н. Гричаник, М. Кушнерьова] / Історія новітньої зарубіжної літератури : [навч. посібник]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – С. 143–171.
4. Долгина Е. Проблема дефиниций «утопия» и «научная фантастика» в историческом дискурсе / Е. Долгина / Мир науки, культуры, образования. – 2012. – № 6 (37). – С. 32–33.
5. Ланин Б. Анатомия литературной антиутопии / Б. Ланин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ecsocman.hse.ru/data/120/386/1217/017_LANIN.pdf.
6. Шишкина С.Г. К вопросу об особенностях литературных жанров социальной прогностики: утопия антиутопия – научная фантастика. Век XXI / С.Г. Шишкина // Вестник гуманитарного факультета Ивановского государственного химико-технического института. – 2012. – Вып. 5. – С. 23–30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.isuct.ru/e-publ/vgf/sites/ru.e-publ.vgf/files/2012/vgf-2012-05-23.pdf>.
7. Huxley A. Brave New World / A. Huxley [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://vk.com/doc219407793_326082536?hash=6fd12013299507555d&dl=b64ce8904de9a415dd.
8. Гакслі О. Прекрасный новый мир / О. Гакслі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://vk.com/doc87460542_249339787?hash=33ad220ba95ec1059d&dl=f7128970eb9290eaa8.
9. Голубенко Н. Перекладацькі стратегії відтворення етнокультурного концепту / Н. Голубенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : зб. наук. пр. / відп. ред.: І. Ступак. – Вип. 10. – № 2. – О. : Вид. дім «Гельветика», 2014. – С. 126–128. – ISSN 2409-1154.

Вотинова Д. А. Фантастические элементы в картине мира романа-антиутопии «Прекрасный новый мир» Олдоса Хаксли и особенности их перевода на украинский язык

Аннотация. Статья посвящена исследованию средств формирования антиутопической картины мира с помощью элементов жанра фантастики на материале романа-антиутопии “Brave New World” («Прекрасный новый мир», 1932 год) известного британского писателя XX столетия Олдоса Хаксли и особенностей их воссоздания на украинском языке в переводе Сергея Маренко.

Ключевые слова: художественный перевод, роман-антиутопия, картина мира, научная фантастика, Олдос Хаксли.

Votinova D. Fantastic elements in the world image of the dystopian novel “Brave new world” by Aldous Huxley and peculiarities of their translation into Ukrainian

Summary. The article deals with how the dystopian image of the world is formed with the help of science fiction elements on the basis of dystopian novel “Brave New World” (1932) by famous British novelist Aldous Huxley and considers the peculiarities of their representation in Ukrainian translation by Serhiy Marenko.

Key words: literary translation, dystopian novel, image of the world, science fiction, Aldous Huxley.